

Nr 306.

Av herr **Tengdahl**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående studiemöjligheterna för begåvade men fattiga lärjungar vid offentliga läroanstalter.

Vid 1916 års riksdag biföll andra kammaren en hemställan av sitt första tillfälliga utskott, att kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, att Kungl. Maj:t måtte verkställa utredning om, vad från statens sida kan göras för underlättande av studiemöjligheterna för begåvade men fattiga lärjungar vid offentliga läroanstalter av skilda slag, samt till riksdagen inkomma med de förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

I första kammaren avlogs med 70 röster mot 53 en från dess första tillfälliga utskott avgiven hemställan, som i huvudsak överensstämde med andra kammarens beslut. Majoritetens motstånd grundades att döma av debatten huvudsakligen på två skäl: dels skulle ett understödjande av fattiga, begåvade lärjungar vid högre undervisningsanstalter medföra en stark överproduktion av de litterata yrkenas representanter i vårt samhälle, dels vore det ej svårt för de verkliga begåvningarna att göra sig gällande i vårt land, även om de härstammade från de lägsta samhällslagren. Härtill kommo så farhågor för, att uppoffringarna från statens sida skulle bli allt för stora.

Då första kammarens motstånd säkerligen till stor del var beroende på missuppfattning av motionens syfte och delvis också av andra förhållanden, vågar jag hemställa till riksdagen att åter ägna ärendet sin uppmärksamhet.

Först och främst är att beakta, att denna hemställan inte gäller enbart universitetens elever, utan alla bildningsanstalter, som meddela kompetens för viss levnadsbana, således utom de med universiteten jämförliga högskolorna och akademierna även folkskoleseminarierna, handels-högskolorna, lantbruksinstitutet, de tekniska elementarskolorna med flera. Alltså är det här inte fråga om ett gynnande av endast begåvningarna

för de litterata yrkena, utan i lika hög grad för de praktiska, för jordbruk, industri och handel. Till grund för min hemställan ligger den tanken, att *alla* verkliga begåvningar i vårt land, både teoretiska och praktiska, böra tillvaratagas, så att de bli satta i tillfälle att just på den plats i samhället, som deras begåvning och duglighet göra dem mest tjänliga att bekläda, göra sin insats i vårt folks materiella och andliga kulturarbete. Vårt folk är verkligen varken så rikt eller så stort, att det har någon utsikt att hålla sig uppe i tävlingskampen mellan nationerna, om det inte omsorgsfullt tar vara på och på bästa sätt utvecklar *alla* sina möjligheter, även de goda begåvningarna på kulturarbetets olika områden. Det har inte råd att låta dessa i kanske stor utsträckning gå under på grund av att de sakna de ekonomiska möjligheterna för sin utbildning.

Påståendet, att det vid ståndscirkulationen i vårt samhälle skulle vara de bredare samhällslagren, som i den största utsträckningen rekryterade universiteten och därmed jämförliga bildningsanstalter, är oriktigt, varför det inte går an att bygga en uppfattning om obehövligheten av statens hjälp härpå. Redan en blick på den av första kammarens första tillfälliga utskott meddelade statistiken visar detta.

Utskottet hänvisar först till Berättelse om statens allmänna läroverk för gossar läsåret 1897—1898. De där lämnade tabellerna äro uppdelade i tre stora huvudgrupper, den första upptagande ägare eller innehavare av större jordagods, ägare eller ledare av större industriella eller större handelsföretag, sjökaptener, civila ämbets- eller tjänstemän med årlig inkomst av minst 3,000 kronor, ecklesiastika ämbets- och tjänstemän t. o. m. kyrkoherdar och lärare vid högre läroanstalter, läkare, apotekare, ingenjörer, arkitekter, militärer och civilmilitärer av officers grad m. fl. Den andra gruppen upptager hemmansägare, lantbruksinspektorer, trädgårdsmästare, mejerister, gårdsägare, mindre industriidkare, bruksinspektorer, verkmästare, hantverkare, mindre handelsidkare, hotellvärdar, källaremästare, byggmästare, hyrkuskar, ecklesiastika tjänstemän från och med komministrar, predikanter, missionärer, folkskollärare, privatlärare, civila tjänstemän med årlig inkomst under 3,000 kronor, samt militärer och civilmilitärer av underofficers grad m. fl. Tredje gruppen upptager jordbruksarbetare, fiskare, arbetare inom industri och handel, vaktbetjänte, soldater, båtsmän m. fl.

Av de 16,175 under höstterminen 1897 vid de allmänna läroverken och pedagogierna undervisade lärjungarna voro 6,415 (39,6 %) söner till fäder av första gruppen, 8,341 (51,6 %) söner till fäder av andra gruppen, samt 1,419 (8,8 %) söner till fäder av tredje gruppen.

För bedömandet av motsvarande fördelning vid universiteten hänvisar utskottet, dels till en av amanuensen Hans Gahn verkställd undersökning om uppsalastudenternas antal och sociala härkomst, vilken undersökning emellertid är begränsad till Stockholms och Norrlands nationer, dels till en undersökning av professor P. Fahlbeck för Lunds universitet. Amanuensen Gahn har indelat fäderna i tre *bildningsgrupper*, varav den lägsta innesluter de folkskolebildade, varför denna statistik inte är jämförbar med den anförda läroverksstatistiken. Emellertid har han också räknat om sina siffror, så att han fått fram talen för de av läroverksstatistiken och professor Fahlbeck använda grupperna.

Grupp	Norrlands nation 1881—1885	Lunds studentkår 1890—1898	Norrlands nation 1906—1910
	%	%	%
I	36,3	48,4	30,4
II	53,8	47,6	61,4
III	9,9	4,0	8,2

Då det gäller ståndscirkulationen är tydligen denna gruppering riktigare än indelningen i bildningsgrupper, enär vid sistnämnda indelning åtskilliga — och kanske rent av största delen — grosshandlande, sågverksägare, »gulaschbaroner» m. fl. skulle komma att räknas till den lägsta gruppen, d. v. s. de folkskolebildades. Men det är ju inte sådant folk man i vanligt språkbruk hänför till underklassen.

Av de statistiska undersökningarna kan det också vara av intresse att se på en av docenten E. Norlén verkställd undersökning rörande de vid tekniska högskolan studerande teknologernas ekonomiska ställning, varav framgår, att faderns inkomst i 44,8 % varit 4,000 kronor eller därunder, i 33,3 % 4,000 till 10,000 kronor samt i 21,9 % över 10,000 kronor.

Grupp III i den ovan meddelade statistiken utgör de från den verkliga ekonomiska underklassen utgångna studenterna, och enligt den år 1900 gjorda yrkesräkningen, upptagande 3,944,211 personer över 15 år, torde väl två tredjedelar om inte tre fjärdedelar av befolkningen vara att hänföra till denna klass. Enligt professor Fahlbecks statistik kommer från denna del, folkets stora massa, 4 % av de studerande vid det sydsvenska universitetet och det är verkligen inte mycket. Inte ens vid betraktande av den dubbelt så stora procenten studenter av Norrlands nation — en procent som dock synes vara stadd i sjunkande — har man alltför stor anledning att uppstämman lovsånger över den storartade ståndscirkulationen här i landet. Även om man skulle vara benägen att

trösta sig med, att ståndscirkulationen förefaller rätt så god bland den återstående tredjedelen eller fjärdedelen av svenska nationen, representerande över- och medelklassen, blir man vid närmare undersökning något besviken. Vid Lunds universitet uppdelas studentantalet visserligen så tämligen lika på grupperna I och II, men proportionerna bli onekligen mindre gynnsamma, då man tar i betraktande, att av de år 1908 till taxering upptagna 328,992 skattskyldige med minst 1,000 kronors taxerad inkomst (samtliga inkomsttagare i landet utgjorde 1,047,530) endast 52,663 komma upp till en inkomst över 3,000 kronor, och det är mer än osäkert, att alla dessa kunna räknas till grupp I.

Det kan inte hjälpas, att dessa siffror ge ett visst sken av att samhället monopoliserat den högre undervisningen till förmån för de ekonomiskt bättre situerade samhällsklasserna och till förfång för folkets stora massa. Ty det går väl ändå inte för sig att med framgång försvara ett påstående, att de i fattiga svenska hem födda medborgarna av naturen skulle vara intellektuellt och moraliskt obekvämare för studier i jämförelse med de välbärgade och i all synnerhet i jämförelse med de förmögna hemmens barn. Att döma av utlåtande från lärarehåll just i dessa dagar, tyckes det tvärtom som om, milt talat, medelmåttorna inte precis utgjorde minoriteten på bankarna i de högre skolorna med den nuvarande lärjungerekryteringen.

I dessa inte minst för de små nationerna onda tider går det emellertid inte an att genom öppen eller förtäckt monopolisering till förmån för sämre utrustade begåvningar lägga hinder i vägen för utnyttjande av de bästa, från vilka samhällslager de än komma. Även om vissa fåtaliga samhällsklasser äro rädda för konkurrensen mellan sina egna och andra klassers barn, såvida dessa senare inte erhålla en duktig extra belastning i form av vidriga eller oöverkomliga ekonomiska svårigheter, kan inte samhället låta avspisa sig med talet om att den verkliga begåvningen *alltid* slår sig fram till sin plats, även om den ursprungligen befinner sig i fattigdom eller t. o. m. nöd. Den vägen medför även i bästa fall en oersättlig kraftförlust för samhället, som inte alls har någon fördel av att de rikare medelmåttorna på det sättet gynnas genom befrielsen från en hårdare tävlan.

Att tävlan blir hård mellan *värdiga* medsökande till de ansvarsfullaste posterna i samhället, i det praktiska livets värv som i vetenskapen, är i sin ordning. Överproduktion på överkvalificerad arbetskraft hindras måhända bäst genom höjandet av fordringarna inom resp. läroanstalter och bortgallring av obekväma och övertaliga element på det sättet eller deras hänvisande till andra, för deras större eller mindre intelligens mera lämpade banor, vilka kunna vara lika samhällsgagneliga.

Då ärendet förelåg till avgörande i första kammaren 1916, hade dess första tillfälliga utskott ansett alldeles omöjligt att låta den föreslagna utredningen om räntefria studielån av staten sträcka sig även till de allmänna läroverkens ungdom. Jag kan inte inse, att det vore lämpligt att binda en blivande utredning i fråga om den punkten.

Det är otänkbart att utan en grundlig utredning överblicka frågan, och jag tillåter mig ej heller att antyda dess riktning utöver det ofta nämnda utskottsutlåtandets hänvisning på lämpligheten och nödvändigheten att i många fall låta lånen utgå utan personlig borgensförbindelse, i allmänhet alldeles ränte- och amorteringsfritt under den tid, studierna påginge, samt med fastställande av återbetalningsskyldighet i terminer och med belopp, som inte komme att verka allt för tyngande på låntagaren i utövningen av hans verksamhet, varvid naturligtvis största möjliga säkerhet dock borde eftersträvas både för att lånen komme verkligt goda begåvningar till del och för att de i föreskriven ordning åter inbetalades.

Med stöd av vad jag sålunda anført hemställer jag således, att andra kammaren ville för sin del besluta,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte verkställa utredning om vad som från statens sida kan göras för underlättande av studiemöjligheterna för begåvade men fattiga lärjungar vid offentliga läroanstalter av skilda slag samt till riksdagen inkomma med de förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

Stockholm den 5 februari 1917.

Knut A. Tengdahl.